

ВІДГУК
опонента – доктора юридичних наук, доцента
Балацької Ольги Романівни
на дисертацію Вітушинської Олександри Олександрівни
«Судовий контроль за законністю рішень слідчого судді, які не
підлягають оскарженню», подану до захисту на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»

Детальне вивчення та аналіз поданої до захисту дисертації дають підстави зробити висновок, що подана дисертаційна робота є комплексним і завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми кримінального процесуального права.

Актуальність обраної теми дослідження. Дисертація здобувачки присвячена досить актуальним питанням судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню. Саме судовий контроль як складова засади верховенства права, права на справедливий суд, а відтак доступу до правосуддя, є тією значимою гарантією захисту конституційних прав і свобод людини проти сваволі осіб і органів, які здійснюють кримінальне переслідування, а також інструментом нагляду та оцінки процесуальної діяльності учасників кримінального провадження. Особливого значення судовий контроль набуває на стадії досудового розслідування, коли втручання держави у права та свободи людини є найбільш виразним, а процесуальні можливості особи щодо захисту своїх прав часто – обмеженими. Інститут слідчого судді покликаний забезпечити баланс між публічним інтересом щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і дотримання фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами. Відтак вчені справедливо зазначають, що в КПК України 2012 року інститут слідчого судді набув нової доктринальної й практичної ваги, однак теоретичні орієнтири не завжди належним чином імплементуються в реальну правозастосовну діяльність. До того ж в умовах воєнного стану інститут судового контролю перебуває в умовах протиставлення між потребами забезпечення публічної безпеки та вимогами збереження процесуальних гарантій особи. (див., наприклад, М.А.Погорецький¹). Зазначене вище окреслює нагальність та пильність до практичних питань реалізації норм КПК України в частині забезпечення дієвості судового контролю слідчого судді.

Дисертантка слушно зазначає, що «наявність судового рішення, яке фактично впливає на реалізацію прав учасників кримінального провадження, але водночас позбавлене механізму повноцінного перегляду, ставить питання про достатність існуючих процесуальних гарантій та відповідність національного законодавства міжнародним стандартам справедливого судочинства.» (с. 21 дисертації).

¹ Погорецький М.А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 04, 2025, частина 3. С. 269 – 279

Водночас у ч. 3 ст. 309 КПК України сформульовано доволі широку нормативну рамку для значної кількості рішень слідчого судді, які не підлягають апеляційному оскарженню. Такий законодавчий підхід може бути виправданий цілями забезпечення оперативності досудового розслідування та процесуальної економії, однак разом породжує питання щодо достатності гарантій перевірки законності та обґрунтованості таких рішень. Адже відсутність можливості їх перегляду судом вищої інстанції в силу концепту *res judicata* може створювати ризики порушення права на ефективний засіб юридичного захисту, права на справедливий суд та інших конвенційних гарантій, особливо у випадках істотного обмеження конституційних прав особи.

Крім того, науковий інтерес до цієї проблеми обумовлює відсутність єдиного доктринального підходу до визначення правової природи заперечень, які подаються на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню. Так, у науці кримінального процесу дискусійними є питання щодо того, чи є такі заперечення самостійним засобом судового контролю, формою реалізації права на захист чи додатковою гарантією перевірки законності процесуальних рішень.

Актуальність дослідження посилюється відсутністю комплексного наукового підходу до визначення правової природи судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, а також неоднозначністю судової практики щодо способів усунення допущених порушень. На практиці виникають численні проблеми, пов'язані з визначенням меж судового контролю, допустимих процесуальних механізмів перевірки законності таких рішень, співвідношенням принципу остаточності судового рішення та необхідності забезпечення ефективного захисту прав людини.

Додаткової актуальності дослідженню надає практика Конституційного Суду України, Верховного Суду, а також Європейського суду з прав людини, у якій дедалі більшої уваги приділяється вимогам ефективності судового захисту, доступу до правосуддя та забезпеченню належних процесуальних гарантій при втручанні держави у сферу прав і свобод людини. Після судової реформи та запровадження інституту слідчого судді істотно розширилося коло судових рішень, які приймаються на стадії досудового розслідування, а тому проблема їх подальшої перевірки набуває не лише процесуального, а й конституційно-правового значення.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційне дослідження Вітушинської О.О. виконане в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова в рамках теми науково-дослідної роботи «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927) та теми науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу «Проблеми захисту прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106).

Обраний здобувачкою напрям дисертаційного дослідження узгоджується із Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 р., № 119/2021; Стратегією

розвитку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2026-2030 роки, затвердженою рішенням вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 29 грудня 2025 р., протокол № 5.

Мета і завдання дослідження. Позитивної оцінки заслуговує чітке визначення мети дисертаційного дослідження, яка полягає у здійсненні комплексного теоретичного узагальнення проблем судового контролю за законністю рішень слідчого судді, що не підлягають оскарженню, а також у розробленні науково обґрунтованих підходів до вирішення практичних питань, які виникають у процесі реалізації такого контролю. Визначена авторкою мета є актуальною, кореспондує предмету та об'єкту дослідження. Зміст дисертації характеризується внутрішньою єдністю, логічною цілісністю та належним рівнем наукової аргументації. Структура дисертації побудована послідовно та відповідає загальній концепції дослідження, а всі її елементи взаємопов'язані між собою й підпорядковані досягненню поставленої мети.

Для досягнення цієї мети дисертантка виокремила ряд завдань, що корелюють зі змістом роботи, зокрема: визначити поняття та зміст судового контролю як засобу забезпечення законності прийнятих слідчими суддями рішень; визначити поняття та охарактеризувати завдання й структуру правовідносин судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчими суддями, які не підлягають оскарженню; визначити поняття та охарактеризувати види форм судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчими суддями, які не підлягають оскарженню; встановити сутність процесуальної форми судового контролю у порядку передбаченому ч. 3 ст. 309 КПК України; встановити сутність форми судового контролю у разі постановлення слідчим суддею ухвали, що не передбачена КПК України; визначити напрями до удосконалення судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню в Україні з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; за допомогою порівняльно-правового аналізу встановити ефективні шляхи оптимізації та розвитку інституту судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, із застосуванням зарубіжного досвіду; сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства у контексті предмета дослідження (с. 22-23 дис.).

Розв'язання завдань здійснювалось із комплексним застосуванням загальнонаукових, а також спеціально-юридичних методів дослідження: діалектичного, історико-правового, системно-структурного, порівняльно-правового, формально-логічного, статистичного, соціологічного.

Аналіз змісту дисертації свідчить про те, що поставлені завдання успішно реалізовані, а отримані результати безпосередньо відображені у сформульованих висновках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Структура роботи відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних досліджень відповідного рівня. Дисертація складається з анотації, списку наукових публікацій здобувачки за темою дослідження, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Така структура є логічно виваженою та дозволяє всебічно розкрити обрану проблематику, послідовно переходячи від загальнотеоретичних положень до аналізу прикладних аспектів і формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Дисертантка бачить **наукову новизну одержаних результатів** свого дослідження в тому, що робота є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням проблем судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню. Варто погодитись із здобувачкою, що так і сталось, оскільки предмет дослідження - судовий контроль за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, вона вперше представила науковій спільноті в осібній науковій праці.

Заслуговують на відзначення наукові положення, які вперше сформулювала дисертантка, зокрема Олександра Олександрівна запропонувала авторське визначення поняття судового контролю як засобу забезпечення законності прийнятих слідчим суддею рішень, що є способом судового захисту у кримінальному провадженні, що врегульований нормами кримінального процесуального права за результатами незмагальної форми судового контролю та здійснювана під час підготовчого та апеляційного проваджень діяльність суду з метою забезпечення дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Також визначено поняття судового контролю, у разі постановлення слідчим суддею ухвали, що не передбачена КПК України – це правовий засіб забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, який полягає в можливості перевірки судом апеляційної інстанції ухвали слідчого судді, яка була прийнята поза межами або з порушенням норм КПК України (з перевищенням повноважень) і здійснюється із застосуванням аналогії права і метою якого є виправлення судової помилки, запобігання свавілля та обмеженню прав і свобод особи через прогалини правового регулювання.

Крім того, здобувачка встановила особливості контролю за законністю прийнятих слідчим суддею рішень, які не підлягають оскарженню із врахуванням його ознак; визначила поняття форми судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, як диференційованої процедури перевірки законності ухвал слідчого судді, що здійснюється або судом першої інстанції під час підготовчого провадження, або судом апеляційної інстанції у випадках, коли рішення виходить за межі правового регулювання у КПК України. Запропоновано класифікацію ухвал слідчого судді, що не підлягають апеляційному оскарженню: за предметом відання; за часом ухвалення; за характером втручання у права особи, а також розроблено класифікацію ухвал слідчого судді, постановлення яких не передбачено КПК України: за процесуальним порядком прийняття рішення; за критерієм визначення можливості оскарження.

До положень наукової новизни, які виносяться до рубрики, які були удосконалені *здобувачкою варто відзначити*: визначення поняття правовідносин судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню як врегульованих нормами кримінального процесуального права суспільних відносин, у яких реалізуються

права осіб на подачу заперечень на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню, а також на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, яка не підлягає оскарженню; визначення структури правовідносин судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню, та їх особливостей; поняття кримінальної процесуальної форми як встановленого законом сталого правового режиму (порядку) здійснення як усієї кримінально-процесуальної діяльності в цілому, так і окремих процесуальних дій, що охоплює вимоги до них, послідовність таких дій та фіксацію їх результатів у відповідних процесуальних документах; форми контролю за законністю рішень слідчого судді, які правилом не підлягають апеляційному оскарженню: контроль у порядку підготовчого провадження (ч. 3 ст. 309 КПК України); апеляційний контроль «позарегламентних» рішень; положення про те, що заперечення за ч. 3 ст. 309 КПК України є кінцевою формою контролю перед початком розгляду справи по суті, дозволяючи оцінити ефективність досудового розслідування та його відповідність кримінально-процесуальному законодавству, а подання заперечень допомагає суду краще спрогнозувати перебіг судових засідань та ефективно спланувати час для судового розгляду справи; вчення про баланс між принципом *res judicata* та справедливістю щодо судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню.

До того ж у рецензованій роботі дістали подальшого розвитку вчення про завдання правовідносин судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню; ідеї про гібридний формалізм у судовому контролі як правове явище, що полягає у змішуванні чітко визначених законом практик із неформальними підходами (зокрема, розробленими судовою практикою), коли закон вказує на можливість контролю, але не визначає чітких форм його реалізації; обґрунтування, що підготовче провадження є завершальним етапом, де функція судового контролю переходить від слідчого судді до суду, а також наукові ідеї, що доказування у підготовчому провадженні при розгляді заперечень має виключно процесуальний характер і спрямоване не на встановлення винуватості особи, а на з'ясування фактичних обставин, що мають суто процесуальне значення (законність рішення слідчого судді); дослідження вчення про «доступ до суду» та «доступ до правосуддя» в аспекті судового контролю за законністю прийнятих слідчим суддею рішень, які не підлягають оскарженню; ідеї про необхідність визначення чіткої процедури розгляду заперечень (навіть без вказівки на строки), поданих згідно з ч. 3 ст. 309 КПК України; пропозиції змін до норм КПК України, зокрема ч. 3 ст. 309, ч. 4 ст. 534 КПК України.

Ознайомлення із текстом рукопису дозволяє сформулювати переконливий висновок, що положення, які є результатами проведених Олександром Олександрівною досліджень та винесені нею на захист є обґрунтованими, достовірними та їм притаманна новизна.

Основні положення й результати дослідження були апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях з опублікуванням тез доповідей (с. 28-29, с. 206-207 дис.). Також основні

положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження знайшли належне відображення у 4 наукових публікаціях авторки. З огляду на зазначене можна ствердити про достатність апробації результатів дослідження, їх достатнє представлення у науковому середовищі та відповідність встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації. У вступі дисертаційної роботи авторкою належним чином обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її теоретичну та практичну значущість для науки кримінального процесуального права і правозастосовної діяльності.

Позитивної оцінки заслуговує належне обґрунтування зв'язку дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами та темами, у межах яких воно виконувалося. У вступі чітко сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, що перебувають у логічному взаємозв'язку та відповідають обраній тематиці.

Авторкою коректно визначено методологічну основу дослідження, наведено характеристику використаних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких забезпечило належний рівень достовірності отриманих результатів. Також повно та послідовно розкрито наукову новизну одержаних результатів, визначено їх теоретичне та практичне значення, а також наведено відомості щодо можливостей і форм їх упровадження у законотворчу діяльність, правозастосовну практику та освітній процес. Окремо висвітлено результати апробації основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що свідчить про їх належне фахове обговорення та наукову верифікацію.

У вступі належним чином охарактеризовано нормативну, теоретичну та емпіричну базу дослідження, що свідчить про комплексний підхід до вивчення проблематики судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню. Важливим є те, що поряд із нормативною та теоретичною основою, неабияке значення мала і справа потрібний для наукової розвідки вплив вдало сформована здобувачкою емпірична база (практика Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, рішення Верховного Суду, рішення судів України, які розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень та дотичні до об'єкта і предмета дослідження, дайджести судової практики), результати анкетування, а також власний досвід автора на посаді судді. Заразом видається доречним для такого дослідження конкретизувати та навести кількісні показники цих емпіричних даних.

У першому розділі дисертації *«Теоретичні та правові аспекти розвитку судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню»*, який містить два підрозділи закладено теоретико-методологічне підґрунтя подальшого прикладного дослідження обраної проблематики. Структура розділу є логічною та спрямованою на послідовне розкриття сутності судового контролю, а також змісту і форм судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню.

У підрозділі 1.1 авторкою здійснено комплексний аналіз до розуміння поняття, правової природи та змісту судового контролю в кримінальному процесі. Авторка підходить до окреслення сутності судового контролю у кримінальному провадженні крізь призму пава на судовий захист прав і свобод особи (с. 31- 33 дис.) та правосуддя загалом (с. 37 – 38), а також визначає основні ознаки судового контролю як форми судового захисту (с. 34 -36 дис.), форми судового контролю (змагальний та незмагальний (с. 39 дис.); попередній та подальший). Авторка доречно проводить розмежування особливостей судового контролю на стадіях досудового розслідування та підготовчого провадження (с. 41 - 47 дис.).

Позитивно оцінюючи обраний дисертанткою підхід до визначення поняття судового контролю загалом та форми судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню вважаю за доцільне звернути увагу на таке. Пропонуючи власне бачення його сутності, функціонального призначення та місця у механізмі забезпечення законності, авторка оминула існуючі доктринальні концепції судового контролю (наприклад, сформульовані в працях О.В. Капліної, М.А. Погорецького, О. Г. Шило, В.О. Попелюшка, М.О. Карпенка, В.І. Мариніва, М.А. Макарова, В.М. Трофименка, А.Р. Туманянца, С.Л. Шаренко та багатьох інших вчених), а також їх критичне осмислення, дискусійні аспекти розуміння поняття судового контролю та його форм.

Дисертантка робить слушну заувагу, що «визначена у ч. 3 ст. 309 КПК України норма про те, що інші ухвали слідчого судді, окрім тих, які визначені у ч. 1-2 ст. 309 КПК України, оскарженню не підлягають і лише заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді І інстанції як вид судового контролю, на сьогодні має особливості своєї форми, адже вона передбачена законодавцем, але відсутня чітко врегульована форма кримінальної процесуальної діяльності з такого контролю (як не визначений комплекс процесуальних дій, так і не врегульовано процесуальне рішення за формою такого контролю).» (с. 47 дис.). З огляду на зазначене заслуговує на підтримку позиція авторки, що для врегулювання цього питання необхідно застосовувати засади кримінального провадження, а також конкретизація яким чином засади-принципи можуть бути застосовані за аналогією закону та аналогією права щодо врегулювання практичних проблем здійснення судового контролю (с. 48-53 дис.).

З іншої ж сторони дисертантка згрупувала загальні засади кримінального провадження в контексті власного дослідження на загальні, функціональні та змістовні, що сприймається критично та є дискусійним у зв'язку з наявними доктринальними підходами до класифікації загальних засад кримінального провадження.

У підрозділі 1.2 «Правовідносини судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню: поняття, завдання та структура» авторкою досліджено одну з ключових теоретичних проблем обраної тематики – правову природу відповідних правовідносин, їх функціональне призначення та елементний склад.

Позитивної оцінки заслуговує те, що дисертантка не обмежилася аналізом загальнотеоретичних підходів до розуміння правовідносин у кримінальному процесі, а зосередила увагу на особливостях правовідносин, які виникають у зв'язку зі здійсненням судового контролю за законністю рішень слідчого судді, що не підлягають апеляційному оскарженню. Такий підхід дозволив авторці виокремити специфічні ознаки зазначених правовідносин та визначити їх місце у механізмі забезпечення законності кримінального провадження.

Виконуючи поставлене дослідницьке завдання, здобувачка належним чином проаналізувала визначення поняття правовідносин судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню як різновиду кримінальних процесуальних відносин (с. 54-58 дис.). З'ясувавши ознаки, завдання та структуру правовідносин судового контролю законності прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню, авторка отримує важливий науковий результат у вигляді авторського поняття та висновку про те, що такі правовідносини являють собою врегульовані нормами кримінального процесуального права суспільні відносини, у межах яких реалізуються процесуальні права заінтересованих осіб щодо подання заперечень на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню, а також права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді у випадках, коли таке оскарження допускається законом. Запропонований підхід дозволяє комплексно розкрити зміст досліджуваних правовідносин через призму гарантій судового захисту та забезпечення права особи на перевірку законності судових рішень.

Заслуговують на підтримку також висновки авторки щодо структури зазначених правовідносин та їх особливостей (с. 62-69 дис.). У роботі здійснено ґрунтовний аналіз суб'єктного складу, об'єкта та змісту правовідносин судового контролю, що дало можливість виявити специфіку реалізації процесуальних прав та обов'язків їх учасників. Авторкою переконливо доведено, що особливості таких правовідносин обумовлені насамперед обмеженим характером процесуальних механізмів перевірки законності відповідних ухвал слідчого судді та необхідністю забезпечення балансу між принципом остаточності судових рішень і правом особи на ефективний судовий захист. Відтак подання заперечень стороною кримінального провадження під час підготовчого провадження в суді першої інстанції, та подання апеляційної скарги на таку ухвалу у випадку оскарження ухвали слідчого судді є юридичним фактом, на підставі якого виникають такі правовідносини (с. 69; с. 78 дис.).

Цікавим є проведений здобувачкою аналіз відносини, які засновані на нормі ч. 3 ст. 309 КПК України з точки зору наявності прогалін в правовому регулюванні (с. 69-70 дис.) та такими, що заслуговують на підтримку висловлені пропозиції та рекомендації щодо форми та змісту заперечень на підготовчому провадженні. Засновуючись на аналізі положень КПК України, враховуючи практику неврахування заперечень, дисертантка сформувала в тому числі рекомендації щодо їх письмової форми із додатками (за наявності), а також запропонувала структуру змісту заперечень (с. 71-73 дис.)

Другий розділ дисертації *«Форми судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню»* присвячено дослідженню процесуальних механізмів перевірки законності відповідних судових рішень та займає центральне місце у структурі роботи. У цьому розділі авторка послідовно розкриває особливості реалізації судового контролю в умовах законодавчого обмеження можливостей апеляційного перегляду окремих ухвал слідчого судді, що має важливе теоретичне та практичне значення для забезпечення права особи на ефективний судовий захист. Саме у цьому розділі здобувачка проаналізувала актуальну судову практику, зокрема ВП ВС, ККС ВС щодо обраної проблематики, що демонструє її значимість за відсутності достатнього нормативного врегулювання вказаних питань.

У підрозділі 2.1 «Поняття та види форм судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню» дисертанткою здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до розуміння форми судового контролю та визначено її значення у механізмі забезпечення законності кримінального провадження. (с. 79 – 82 дис.) Заслуговує на увагу прагнення авторки врахувати основи діалектики, дослідження співвідношення форми та змісту, що дозволило систематизувати існуючі форми перевірки законності таких рішень та виробити власний підхід до їх класифікації. Проведене дослідження та соціологічне опитування дозволило Олександрі Олександрівні встановити дві форми судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню: контроль у порядку передбаченому ч. 3 ст. 309 КПК України; контроль у разі постановлення слідчим суддею ухвали, що не передбачена КПК України (с. 85 дис.).

Разом з тим до висновків розділу здобувачка відносить сформульоване нею поняття кримінальної процесуальної форми загалом, що на думку опонента, виходить за предмет цього дослідження та не було піддано достатньому науковому аналізу в роботі.

У цьому підрозділі авторкою також, на с. 86 дисертації, правильно встановлено, що ухвала слідчого судді, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку під час досудового розслідування, має бути передбачена у ч. 1 або ч. 2 ст. 309 КПК України, або не передбачена кримінально-процесуальним законодавством. Водночас ухвали слідчого судді, які не підлягають апеляційному оскарженню на стадії досудового розслідування, за критерієм правового регулювання заборони на оскарження можна розділити на ті, щодо яких існує пряма заборона оскарження у КПК України, а також ті, які не визначені нормами ч.ч. 1-2 ст. 309 КПК України.

Отож, слід погодитись з висновком авторки про нині існуючу нормативну модель судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню в КПК України, у виді гібридного формалізму за якого відбулось змішуванням вказівки на можливість оскарження, водночас відсутнє визначення чітких форм реалізації такого права та можливих його результатів.

У підрозділі 2.2 дисертації досліджено судовий контроль у порядку, передбаченому частиною третьою статті 309 КПК України, як одну з процесуальних форм перевірки законності ухвал слідчого судді, що не підлягають окремому апеляційному оскарженню. Покликаючись на практику ЄСПЛ та ВС дисертантка критично осмислила нормативно визначену можливість подання заперечень у підготовчому судовому засіданні з огляду на їх декларативність, відсутність чіткого та ефективного порядку розгляду (с. 89 дис.) та обґрунтовано зазначає, що правозастосовна практика ВС намагається компенсувати прогалини в законодавстві через забезпечення права особи на судовий захист від свавільних рішень на стадії досудового розслідування (с. 90 дис.).

Також у цьому підрозділі здобувачка виправдано доходить висновку про важливість та необхідність доказування під час підготовчого провадження при розгляді заперечень на ухвалу слідчого судді. Відтак дисертантка зазначає, що «суд першої інстанції не має права ігнорувати заперечення на ухвали слідчого судді, які не підлягають окремому апеляційному оскарженню. Неприйняття таких заперечень до розгляду або ненадання відповідей на їхні доводи суперечить положенням ч. 3 ст. 309 КПК України.» (с. 106 дис.). На думку здобувачки доказування у цьому випадку полягає в обґрунтуванні процесуальної позиції сторін шляхом подання доказів, які дозволяють суду оцінити законність ухвали слідчого судді, не вдаючись до розгляду фактичних обставин самого кримінального правопорушення. Водночас варто зазначити, що зосередившись на сутності та завданнях підготовчого провадження в кримінальному процесі дисертантка недостатньо уваги приділяє змісту судового контролю згідно зі статтею 309 КПК з точки зору гарантій справедливого суду, зокрема вмотивованості судових рішень, оцінки належності та допустимості матеріалів, що надходять від органів досудового розслідування.

У підрозділі 2.3 дисертації досліджено специфічну форму судового контролю, яка виникає у випадках постановлення слідчим суддею ухвали, що прямо не передбачена КПК України. Здобувачка наукового ступеня виходить із того, що така процесуальна ситуація є проявом так званого інтерпретаційного судового регулювання, коли слідчий суддя, заповнюючи прогалини кримінального процесуального закону, фактично формує нові процесуальні рішення.

Авторка наводить приклади постановлення ухвал слідчими суддями, які не передбачені в чинному КПК, з судової практики, які стали предметом касаційного розгляду у Верховному Суді та аналізує полеміку та тенденції щодо формування єдиної правозастосовної практики щодо перегляду таких ухвал на підставі скарги учасника кримінального провадження. (с. 114 – 118 дис.) Аналіз рішень ККС ВС дозволив виокремити дві категорії ухвал, не передбачених КПК України: ухвали, постановлені поза межами процедур, встановлених Кодексом, та ухвали, постановлені в межах передбачених процедур із застосуванням загальних засад кримінального провадження та положень ч. 6 ст. 9 КПК України.

До цього ж цікавим є критичний погляд здобувачки на наявні законопроекти, які можуть мати вплив на обмеження права на оскарження судових рішень позаяк передбачають реалізацію прав учасників кримінального провадження, недопущення зловживання правами, попередження висуванню безпідставних відводів суддям тощо (с. 119-123 дис.).

Опонент погоджується зі здобувачкою, що при обранні критерію щодо можливості оскарження ухвал слідчого судді доцільним є використання не формального, а комплексного підходу, де вирішальною є значущість рішення в контексті обмеження конституційних прав або перешкоджання ефективному розслідуванню (с. 124 дис.). Позаяк з метою дотримання засади доступу до правосуддя в кримінальному провадженні такий підхід забезпечить доступ до суду апеляційної інстанції у всіх випадках істотного втручання в основоположні права.

У третьому розділі дисертації *«Перспективи розвитку інституту судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню»* авторка зосереджується на пошуку шляхів удосконалення вітчизняного правового регулювання та правозастосовної практики з урахуванням європейських стандартів захисту прав людини та зарубіжного досвіду.

У підрозділі 3.1 досліджено перспективи вдосконалення судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню, крізь призму практики Європейського суду з прав людини. Підтримуємо ідею здобувачки, що можливість подання заперечень на ухвали слідчого судді, які не можуть бути оскаржені згідно з ч. 3 ст. 309 КПК України саме через стандарти доступу до суду має засадниче значення для України (с. 132 дис.) Водночас аналізуючи наукову полеміку щодо тлумачення поняття «доступ до суду», дисертантка поза увагою залишила дисертацію подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Балацької О.Р., в якій було виснувано сутність цього поняття та розмежовано з суміжними правовими категоріями.

Авторка аналізує підходи ЄСПЛ щодо подання заперечень на ухвали слідчого судді під час підготовчого провадження у ракурсі забезпечення права на справедливий суд, ефективний засіб юридичного захисту та дотримання принципу верховенства права у кримінальному провадженні. Проаналізувавши релевантну практику ЄСПЛ у роботі, в тому числі аргументи викладені в рішенні ЄСПЛ у справі «Denysyuk and Others v. Ukraine» (2025 p.), Вітушинська О.О. виправдано стверджує, що процедура подання заперечень на ухвали слідчого судді під час підготовчого провадження (ч. 3 ст. 309 КПК України) не визнається ефективним засобом юридичного захисту (с. 139 дис.). Водночас доводиться критично оцінити позицію дисертантки з того приводу, що декларування у чинному КПК України (ч. 3 ст. 309) права на подання заперечень проти ухвал слідчого судді під час підготовчого провадження, за відсутності нормативного регулювання процедури їх розгляду створює ситуацію за якої гарантується «доступ до суду», однак не надано «доступ до правосуддя». Оскільки видається, що у цій ситуації не забезпечено ні доступу до суду, ні правосуддя.

У підрозділі 3.2 здобувачка здійснила порівняльно-правовий аналіз підходів до судового контролю за рішеннями, аналогічними рішенням слідчого судді, у законодавстві та правозастосовній практиці зарубіжних держав, зокрема Великої Британії, Республіки Польща, Італії, Німеччини, Франції, Республіки Болгарія. Авторкою досліджено особливості нормативного регулювання механізмів оскарження та перевірки судових рішень на досудових стадіях кримінального провадження, визначено спільні та відмінні риси відповідних правових моделей, а також виявлено позитивний досвід, який може бути використаний для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

За результатами проведеного аналізу авторка констатує різноманітність моделей судового контролю, наявність критеріїв щодо оскаржуваності судових рішень та пропонує напрями оптимізації та подальшого розвитку інституту судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню в Україні (с. 172 – 174 дис.). Заслужують на увагу зокрема пропозиції дисертантки щодо таких позитивних зарубіжних практик: запровадження диференційованих засобів оскарження; використання системи «дозволів» на оскарження; посилення контролю за рішеннями прокуратури; оптимізація процедурної економії; запровадження інструментів «заяви захисту», «фільтра» процесуальних порушень.

Відтак другий розділ цінний прикладним значенням, тоді як третій розділ дисертації має прогностичний характер, оскільки містить авторське бачення подальшого розвитку інституту судового контролю на основі поєднання міжнародних стандартів захисту прав людини та кращих зарубіжних практик правового регулювання.

Аналіз змісту висновків дисертаційного дослідження дає підстави констатувати, що авторкою сформульовано низку науково обґрунтованих висновків, пропозицій та рекомендацій, які характеризуються належним рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості. Отримані результати свідчать про успішне виконання поставленого наукового завдання щодо розв'язання важливої наукової та практичної проблеми, що має актуальне значення для розвитку кримінального процесуального права України.

У межах проведеного дослідження комплексно проаналізовано теоретичні, нормативні та правозастосовні аспекти судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, виявлено проблемні питання правового регулювання та практики застосування відповідних положень кримінального процесуального законодавства, а також запропоновано шляхи їх удосконалення. Сформульовані авторкою висновки та рекомендації мають не лише теоретичне значення для подальшого розвитку доктрини кримінального процесу, а й практичну цінність для судів, сторін кримінального провадження та інших його учасників під час реалізації ними процесуальних прав та обов'язків.

Список використаних джерел налічує 181 позицію та сформований за алфавітом. Кількість використаної наукової літератури є достатньою. Позитивним є використання судової практики та літератури мовою оригіналу.

Додатки містять список публікацій здобувача за темою дисертації, відомості про апробацію результатів, анкету та результати анкетування, акти впровадження результатів наукових досліджень, відгуки. Науково цінною є порівняльна таблиця запропонованих змін до КПК України в частині пропозицій змін до статті 309 та 534 КПК України.

Отож, обрана дисертанткою тематика є конкретною та значимою, а нагальність та актуальність вирішення прикладних питань, що виникають у зв'язку з судовим контролем за законністю рішень слідчого судді їй як практику-судді очевидна, що визначає значимість рецензованого дисертаційного дослідження. Відтак представлене дисертаційне дослідження свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток науки кримінального процесуального права, зокрема у частині дослідження інституту судового контролю за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню, та формування пропозицій щодо вдосконалення відповідного правового регулювання і правозастосовної практики.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Констатуючи загалом позитивні результати дисертаційного дослідження, його належний науковий рівень та практичну значущість, водночас слід відзначити наявність окремих положень дискусійного характеру, а також таких, що потребують додаткової аргументації або уточнення під час публічного захисту.

Зокрема, окремі висновки та пропозиції дисертантки, попри їх наукову обґрунтованість і логічну послідовність, викликають потребу в додатковому теоретичному осмисленні або більш розширеному обґрунтуванні з урахуванням концептуальних підходів, які існують у доктрині кримінального процесуального права та правозастосовній практиці. Деякі із запропонованих положень можуть розглядатися як дискусійні, оскільки допускають інше нормативне або інтерпретаційне вирішення відповідних проблемних питань.

1. Позитивно оцінюючи завдання роботи щодо визначення поняття судового контролю загалом та форм судового контролю за законністю прийнятих рішень слідчим суддею, які не підлягають оскарженню зокрема, вважаємо за доцільне звернути увагу на таке.

Авторка визначає судовий контроль як засіб забезпечення законності прийнятих слідчим суддею рішень та способом судового захисту в кримінальному провадженні, однак цікаво з'ясувати думку дисертантки чи вважає вона судовий контроль правовою гарантією. Також пропонуючи власне бачення сутності, функціонального призначення та місця судового контролю у механізмі забезпечення законності, авторка значною мірою залишила поза увагою існуючі у вітчизняній науковій доктрині концептуальні підходи до розуміння цього правового явища, сформульовані, зокрема, у працях О.В. Капліної, М.А. Погорецького, О.Г. Шило, В.О. Попелюшка, М.О. Карпенка, В.І. Мариніва, М.А. Макарова, В.М. Трофименка, А.Р. Туманянця, С.Л. Шаренко та інших дослідників. Відсутність системного критичного осмислення зазначених наукових позицій певною мірою звужує дискусійний контекст дослідження та

не дозволяє повною мірою простежити еволюцію наукових підходів до розуміння судового контролю, а також аргументовано обґрунтувати переваги запропонованої авторської концепції.

2. У дисертації наведені положення щодо існуючих пропозицій можливих напрямів удосконалення статті 309 КПК України, які мають дискусійний характер і відображають складність формування єдиного підходу в доктрині та судовій практиці. Цікаво почути який науковий підхід з описаних на с. 90-92 дисертації видається найбільш доречним на думку дисертантки та таким, що забезпечить ефективність судового контролю.

Зокрема, пропозиції щодо розширення переліку ухвал, які підлягають апеляційному оскарженню, з одного боку, спрямовані на посилення гарантій судового захисту, однак з іншого – можуть призвести до надмірного навантаження на апеляційні суди та розширення меж досудового контролю, що потенційно вплине на оперативність кримінального провадження.

Дискусійними також є підходи щодо реформування механізму заперечень, передбачених ч. 3 ст. 309 КПК України, а особливо пропозиція про їх фактичне виключення з чинного процесуального регулювання. У цьому контексті залишається відкритим питання, чи не призведе повне усунення такого інструменту до звуження процесуальних гарантій учасників провадження, які позбавляються можливості ставити під сумнів законність окремих ухвал у межах подальшого судового розгляду.

Окремого наукового обговорення потребує й альтернатива у вигляді нормативної регламентації порядку розгляду таких заперечень на стадії підготовчого судового провадження, оскільки вона фактично змінює функціональне призначення цього механізму та потребує чіткого визначення процесуальних наслідків його застосування.

У зв'язку з викладеним, до дисертантки доцільно поставити такі запитання: якими критеріями обґрунтовується доцільність розширення переліку ухвал слідчого судді, що підлягають апеляційному оскарженню, з урахуванням принципу процесуальної економії та розумних строків кримінального провадження? чи не вбачає дисертантка ризику звуження гарантій судового захисту у разі виключення ч. 3 ст. 309 КПК України як процесуального механізму подання заперечень? яким чином, на думку дисертантки, має бути нормативно врегульовано порядок розгляду заперечень на стадії підготовчого провадження, щоб уникнути формалізму в їх оцінці судами?

3. Позитивно оцінюючи результати, викладені у третьому розділі дисертації, вважаємо за доцільне висловити окреме зауваження щодо повноти дослідження європейських стандартів у сфері судового контролю. Авторка ґрунтовно проаналізувала практику Європейського суду з прав людини та використала порівняльно-правовий матеріал окремих зарубіжних держав. Водночас поза увагою дисертаційного дослідження фактично залишилися правові позиції Суду справедливості Європейського Союзу та відповідні положення права ЄС, які останніми роками набувають дедалі більшого значення у формуванні стандартів ефективного судового захисту, доступу до

правосуддя, судового контролю та забезпечення фундаментальних прав особи у кримінальному провадженні.

Зокрема, додаткового аналізу потребували б положення статті 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу, а також практика Суду справедливості ЄС щодо принципу ефективного судового захисту та вимог до національних процесуальних механізмів, які мають забезпечувати реальну можливість перевірки рішень, здатних впливати на права особи. Враховуючи євроінтеграційний курс України та поступове наближення національного законодавства до *acquis* ЄС, залучення відповідного правового матеріалу могло б посилити аргументацію авторських висновків та розширити наукову цінність проведеного дослідження. Чи могли б, на думку дисертантки, правові позиції Суду справедливості ЄС щодо принципу ефективного судового захисту вплинути на запропоновані нею напрями вдосконалення механізмів контролю за рішеннями слідчого судді, які не підлягають оскарженню?

4. Викликає певні заперечення висловлена дисертанткою теза про те, що закріплення у ч. 3 ст. 309 КПК України права на подання заперечень проти ухвал слідчого судді за відсутності належної нормативної регламентації порядку їх розгляду створює ситуацію, за якої особі гарантується «доступ до суду», однак не забезпечується «доступ до правосуддя». На думку опонента такий підхід потребує додаткового обґрунтування. Адже відсутність законодавчо визначеного та ефективного процесуального механізму розгляду відповідних заперечень ставить під сумнів не лише реалізацію права на доступ до правосуддя як можливості отримати судовий захист, а й сам доступ до суду як практичну та ефективну можливість ініціювати судовий розгляд своїх доводів. За таких умов право на подання заперечень набуває переважно декларативного характеру, що свідчить про недостатність процесуальних гарантій як доступу до суду, так і доступу до правосуддя.

Водночас зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а навпаки, свідчать про складність і багатовимірність досліджуваної проблематики та відкривають додаткові напрями для подальших наукових пошуків у сфері судового контролю в кримінальному провадженні.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження вносить вагомий внесок у розвиток кримінально-процесуальної науки загалом та у розроблення проблематики судового контролю зокрема.

Аналіз дисертації О.О. Вітушинської та наукових праць, опублікованих за темою дослідження, свідчить про актуальність обраної теми, належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, новизну та повноту відображення в опублікованих працях у фахових виданнях.

Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог, що пред'являються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Самостійний характер дослідження не викликає сумнівів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в роботі, належним чином відображені у наукових публікаціях здобувачки за темою дисертації.

У сукупності наведені у відгуку позитивні положення свідчать про успішне вирішення дисертанткою актуальної наукової проблеми. Відповідно, дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке містить теоретичні висновки та практичні рекомендації, що становлять безперечний інтерес для юридичної науки.

Що стосується висновків і пропозицій, винесених на захист, то вони є достатньо обґрунтованими та становлять самостійний творчий доробок дисертантки. Тема і зміст дисертації відповідають науковій спеціальності 081 «Право».

Загальний висновок:

З огляду на зазначене дисертація Вітушинської Олександри Олександрівни на тему: **«Судовий контроль за законністю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню»** є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має суттєве значення для кримінального процесу України. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 «Право»), робота пройшла належну апробацію, порушень академічної доброчесності в ній не виявлено. Дисертація відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами № 283 від 03.04.2019, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024, № 426 від 08.04.2025), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Вітушинська Олександра Олександрівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Опонент:

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права

імені І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

Ольга БАЛАЦЬКА

12 червня 2026 року

Підпис Ольги Романівни Балацької засвідчую